

Aikuiset ihanneopiskelijoita

MATTI PARJANEN

Olen juuri palvellut maatumme korkeakoulutuksen arvioinnin asiantuntijoiden delegaation johtajana Japanissa. Me suomalaiset emme milloin voineet ymmärtää japanilaista yliopistojärjestelmää, jossa suurin osa opiskelijoista päättää opintonsa alempaan tutkintoon. Vielä suurempi ihmetys oli, että koko koulujärjestelmän kulminaatio kohdistuu yliopistojen valintakokeisiin. Kun japanilaiseen perheeseen syntyy lapsi, ensi parkaisusta lähtien perhe alkaa kerätä rahaa lapsen yliopisto-opintoja varten. Yliopistojen kesken on selkeä rankkaus, Tokion yliopisto on kauan keikkunut korkeimmalla portaalla. Mutta kaikkein kummallisina asia seuraakin tämän jälkeen. Yliopistoon sisään päässeistä 99 prosenttia onnistuu suorittamaan kandidaattitasoisen tutkinnon. Siis käytännössä jokainen päästetään läpi kaikista tenteistä. Alemman tutkinnon yleissivistävään ainekseen keskittyvä opetus suunnitelma sisältää tiukan lukujärjestyksen. Se samoin kuin sivuaineiden puuttuminen tutkinnosta takaavat mahdollisimman nopean läpäisyn. Alempia tutkintoja arvostetaan, sillä niiden avulla pääsee nopeasti kiinni työelämään. Sitä paremmin mitä arvostetummissa yliopistossa on opiskellut.

Suomessa kandidaattitutkinnon arvostus on jo ehtinyt valua alaspäin. Vuosikymmenet aikaisemmin hum.kand. tasoisen tutkinnon läpäisseet sai-

vat selkeän ammattivastineen mm. opetus-alalla. He olivat päteviä oppikoulun nuoremman lehtorin virkaan. Tällaiset tutkintopätevyudet on häilytetty maastamme. EU pakottaa palauttamaan tutkintojen kaksipuolisuuden Suomeen, vaikka tälle jolle ei löydy maamme nykyisessä ammattirakenteessa vastaavuutta. Suomi joutuu ensin tuottamaan tietyn tasoisia tutkintoja ja sitten etsimään niille sopivia ammatteja. Japanissa tilanne on aivan toisenlainen. Suomen ja Japanin – kahden teknologian huipumaan – erilaisuudet ovat korkeakoulutuksen yhteiskunnallisissa funktioissa. Yritän selittää suomalaiselle järjestelmälle tyypillistä etujen risiiriä oheisella kuviolla.



Hyvä opiskelija on käyttöarvoinen

Kuviossa kärjistään dikotomisoidaan eli jaetaan kahtia opettajan ja oppilaan motiivit ja suuntauokset suomalaisessa yliopistossa tai ammatti-

korkeakoulussa. Yliopisto-opettajat voidaan jaksaa sellaisiin, jotka katsovat tutkimustyön niin ensiarvoiseksi, että opetusta pidetään vain välttämättömänä pahana, jota mitataankin vain määrällisesti vuositunteina. Heitä nimitän ”tutkimus-suuntautuneiksi”. Eräät opettajat ovat ymmärtäneet roolinsa työpaikoilla nimenomaan ”opetus-suuntautuneiksi”. He uhraavat viikotunneistaan paljon aikaa opetuksen suunnitteluun ja palautteiden analyysiin. He ovat jopa kiintyneet opettamiseen. Tietenkin pedagogisesti korkeatasoinen yliopisto-opettaja on sellainen, joka pohjaa opetuksensa tutkimustietoon. Viime vuosina on korkeakouluihin ilmestynyt myös ”markkina-suuntautuneita” opettajia. Heillä opetuksen pääpaino on siinä, että oppilaat saisivat käytännön arkipäivän vinkkejä työssä menestymisessä. Pedagoginen ja tutkimusorientoituminen jää heidän opetuksessaan sivurooliin.

Opiskelijat jaottelen yhtä kovakouraisesti kahteen ryhmään. ”Vaihtoarvo-opiskelijoilla” tarkoitan niitä, jotka tähtäävät vain tutkintopaperiin. Vaihtoarvo tässä tarkoittaa sitä, että opiskelijan päätavoite on saada oppimisesta vain paperi eli diplomi. Se sitten vaihdetaan työnantajan kanssa uuteen työpaikkaan. Tosin kiltin nopeasti opiskelunsa suorittaneen maisterin pettymys voi olla suuri, kun työnantaja ryhtyykin penäämään kokemuksia työelämästä. Joskus tutkintopaperitavoitteinen opiskelu ylittää jopa ”diplomitaudiksi”, suorituspapereiden keräämiseksi.

Toista ryhmää opiskelijoita voidaan nimittää ”käyttöarvoisiksi”. Tällaiset henkilöt haluavat tenteistä, diplomeista ja tutkinnoista riippumatta hankkia lisäoppia itselleen nimenomaan sen vuoksi, että he voisivat käyttää sitä hyväkseen siviili- tai työelämässään.

Jos opettaja ei ole kiinnostunut opetuksesta, vaan haluaa keskittyä tutkimustyöhön tai yritys-elämän intresseihin, ja samaan aikaan opiskelija haluaa opiskella vain hankkiakseen mahdollisimman nopeasti itselleen diplomin, silloin opettajan ja opiskelijan edut yhtyvät. Mies ja ääni -ideologian verisimpien taistelujen aikaan eduskunnassa vuonna 1973 aikuiskasvatustieteen suuri isähahmo, professori Urpo Harva kuvasi tällaisen tilanteen olevan tyypillinen silloin, jos opiskelijoille annetaan enemmän valtaa: ”opettaja ei opeta ja opiskelija ei opi, mutta molemmilla on kivaa!” Siis jokainen peruutettu luentotunti on edullista sekä opettajalle että opiskelijalle. Edut yhtyvät yhteiskunnan kannalta katsottuna positiivisesti silloin kun opettaja on opetushakuinen ja opiskelija käyttöarvohakuinen. Kuvio osoittaa, miten näiden väliin jää kaksi tyyppiä, joissa edut eivät yhdy. Tämän asetelman sanoma pelkistettynä on, että oppimistulokset ja samalla koulutuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus ovat heikkoja kolmessa ylimmässä lokerossa. Salakieroin tilanne on ylimmässä tyyppissä, jossa sekä opettajat että opiskelijat ovat tyytymättömiä. Vain tulokset ovat heikkoja. Pelkään pa-

| OPETTAJA | OPISKELIJA | |
|--------------------------------------|--------------------|---------------|
| Tutkimushakuinen Markkinahakuinen | Vaihtoarvohakuinen | EDUT YHTYVÄT |
| Tutkimushakuinen Markkinahakuinen | Käyttöarvohakuinen | EDUT EIVÄT |
| Opetushakuinen | Vaihtoarvohakuinen | YHDY |
| IDEAALIMALLI | | |
| Opetushakuinen | Käyttöarvohakuinen | EDUT YHTYVÄT |
| Tyypillinen aikuisopiskelija | | |

hoin, että japanilaisten yliopistojen kandidaattitutkinnoissa tällainen tilanne ei ole vieras: sekä opettajat että opiskelijat siirtävät todellisen oppimisvaiheen tuleville työnantajille. Kaiken lisäksi tällainen työpaikkakoulutus on yhteiskunnallisen laadunvarmistuksen ulkopuolella. Ihanetilanne on alimmassa lokerossa, jossa opettajat ovat kiinnostuneita opetuksesta, ja opiskelijat haluavat saada opetuksesta irti muutakin kuin vain diplomian varten. Edut yhtyvät kauniin ideaalisesti.

Japanissa koulutus alistuu työelämälle

Japanin yliopistot pitävät tärkeimpänä tehtävänä opiskelijoiden valikointia. Ne haluavat poimia itselleen kyvykkäimmät yksilöt suurista massoista. Japanin opintomatikallamme jaksomme hämmästellä, miten yliopistojen korkein johtokin piti täysin luonnollisena sitä, että opiskelijoiden karsinta ja valikointi ovat heidän päätehtäviään. Japanilaiset yliopistot on rankkeerattu ”paremmuusjärjestykseen”, jolloin huippuyliopistojen tehtäväksi hyväksytään nimenomaan uusien opiskelijoiden valinta parhaisiin työtehtäviin japanilaisessa työelämässä. Näiden yliopistojen professorit pitävät itsestään selvänä, että laadukkaaseen yliopistoon sisään päässeiden nuorten täytyy olla muita etevämpiä, myös tulevaisuudessa. Silloin yliopistollakaan ei voi olla suurta murhetta tai vastuuta tämän nuoren intelligentsijan oppimismotivaatioista alemman tutkinnon opinnoissa. (Maisteritason opinnot muistuttavat jo enemmän suomalaista mallia.) Sen jälkeen työnantaja huolehtii lopusta. Aikaisemmin se merkitsi Japanissa elinikäistä työsuhdetta omine työpaikkakoulutuksineen. Nyttemmin lisääntyneet työpaikan vaihdokset ovat hieman sekoittamassa tätä logiikkaa. Myös naisten asema on muuttumassa. Enää ei yksityisessä yrityksessä työskennellyt korkeasti koulutettu nainen saa automaattisesti työnantajaltaan irtisanomiskirjetä häälahjan kylkiäisenä.

Opetuksen ja oppimisen ristiriitaa osoittavan kuvion alimmaiseen ihannelokeroon olen sijoittanut myös ”tyypillisen aikuisopiskelijan”. Korkeakoulutuksen tasolla heitä ovat mm. avoimen yliopiston, ammatillisen täydennyskoulutuksen ja myös sellaiset tutkinto-opiskelijat, jotka ovat täyttäneet 25 vuotta. Viimeksi mainittujen osuutta opetusministeriö on pyrkinyt väen väkisin su-

pistamaan. Silti heitä on nykyisinkin yli puolet yliopistojemme opiskelijoista, Helsingin ja Tampereen yliopistoissa yli 60 prosenttia. Rohkenen olettaa kuvion alimmaisen lokeron yhteiskunnallisen hyötyarvon olevan vähintään yhtä suuren kuin kaikkien muiden kolmen lokeron yhteensä. Silloin yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen pedagogisessa strategiassa tulisi pyrkiä kaikin keinoin juuri tähän ideaalimalliin. Työelämässä kymmenen vuotta olleen täydennyskoulutusopiskelijan ja osa-aikatyötä viisi vuotta tehneen tutkinto-opiskelijan välillä ei ole eroa oppimisen kannalta. Molemmilla opiskelijoilla teoreettinenkin oppi uppoaa nimenomaan työelämässä saatuihin kokemuksiin heijastamalla. Joka tapauksessa heidän oppimisensa on tehokkaampaa kuin nopeasti ja välineellisesti opiskelevan valtavirtaopiskelijan.

Opetusministeriön pitäisi päättää pikaisesti, mitä se odottaa uudelta kaksipuolaiselta järjestelmältä. Japanilainen malli tuskin on meillä mahdollinen. Työelämän organisaatiot eivät varmaankaan suostu ottamaan yhteiskunnallista vastuuta kandidaattitutkinnon suorittaneiden järjestelmällisestä työpaikkakoulutuksesta. Suomessa ollaan siis ajautumassa järjestelmään, jossa alemmalla yliopistotutkinnolla ei ole mitään ammatillista vastaavuutta. Asetelmaa vielä pahasti sekoittavat ammattikorkeakoulujen perus- ja jatkotutkinnot. Jälleen kerran olemme huomauttamassa, että koulutusrakenteita ei voi itseisarvoisesti muuttella ottamatta huomioon ammatillista elämää omine hierarkioineen. Ja koulutuksen arvioinnissa tulisi keskittyä nykyistä enemmän etsimään oppilaitosten kykyä luoda opiskelijoilleen käyttöarvoisia mahdollisuuksia. Silloin korkeakoulutuksessa mukana olevien aikuisopiskelijoiden lisääntyvä määrä parantaisi ao. oppilaitoksissa koulutuksen laatua. Tästä taas seuraisi, että aikuisopiskelijat olisivat toivottuja opiskelijoita.

Aikuiskoulutuksen tulevaisuuden kannalta olisi sen sijaan ei-toivottavaa, että yliopistot ryhtyisivät innolla kaunistelemaan laadun kriteeriksi (virheellisesti) nostettuja tuottavuustilastojaan rakentamalla avoimesta yliopistosta tai virtuaaliyliopistosta uuden kandidaattiväylän. Japanin huippukorkeat yliopistokoulutuksen osallistumisprosentit johtuvat paljolti juuri siitä, että alemman korkeakoulututkinnon läpäisy on lähes sataprozenttista.